

# **БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ**



## **ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ**

Стефан Христов Димитров

Население и селища в Сакар планина и прилежащия ѝ район  
през XV – XVI век

### **АВТОРЕФЕРАТ**

на дисертация за присъждане на образователна  
и научна степен „доктор”

София 2013

# ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ – БАН

Стефан Христов Димитров

## Население и селища в Сакар планина и прилежащия ѝ район през XV – XVI век

Шифър 05.03.06 (История на България XV-XVII в.)

### АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна  
и научна степен „доктор”

Научен ръководител:  
доц. д-р Стефка Първева

Членове на научното жури:  
проф. д. и. н. Цветана Георгиева  
доц. д-р Стефка Първева  
доц. д-р Олга Тодорова  
доц. д-р Росица Градева  
доц. Стефан Андреев

София 2013

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от разширен състав на секция „Българите, Османската империя и Европа” при Института за исторически изследвания към Българска академия на науките.

Дисертацията се състои от заглавна страница, съдържание, увод, три глави, заключение – резюме на получените резултати с подчертаване на оригиналните приноси, двадесет приложения, терминологичен речник, географски речник, списък на съкращенията и използваните извори и литература с общ обем от 733 страници.

Защитата ще се състои на 25 април 2013 г. от ..... часа в Големия салон – зала 102 на Института за Исторически Изследвания, бул. „Шипченски проход” № 52, бл. 17 на БАН.

Материалите по процедурата в съответствие със Закона за развитието на академичния състав са на разположение в канцеларията на Института за исторически изследвания при БАН и в интернет на адрес: [www.ihist.bas.bg](http://www.ihist.bas.bg)

През петнадесетото и шестнадесетото столетие Османската империя, чрез постоянни военни походи, разширява своите владения на Балканите. В резултат от непрекъснатите военни действия към територията на империята са включени нови земи и народи, което води до появата на нови военно-административни единици. Някои от тях унаследяват тези от епохата на Второто българско царство, а други възникват в хода на османското завоевание.

Друг резултат от османското териториално разширение е миграцията и колонизацията на население. Вследствие на тези процеси в земите на средновековната българска държава и Византия е заселено доброволно или принудително мюсюлманско население от Мала Азия, което води до промяна на етнорелигиозната, социалната и професионалната структура на градовете и селищата на Балканите. Сред градското и селското население се установяват представители на различни военни формирования, на мюсюлманския култ, занаятчии, търговци и лица, занимаващи се с дейности, характерни за аграрния сектор от градската икономика.

В периода XV-XVI в. в пределите на империята се заселват и прогонените от Западна Европа евреи. Те се установяват в столицата на империята и големите градски центрове. По-голямата част от тях участва активно в сферата на банковото дело, международната търговия, управлението на пристанища, производството на дрехи, оръжия и др.

На този етап в съвременната историография на базата на османски данъчни регистри (*тану тахрир дефтери*) не е правено демографско изследване за населението и селищата в Одринската каза, обхващаща територията на Сакар планина и прилежащия ѝ район, през XV-XVI в. Именно османските данъчни регистри са документите, които дават възможност да се реконструира поселищната мрежа, етнорелигиозната, социалната и професионалната структура на населението в споменатата административна единица.

В дисертационния труд е използвана информация от 5 данъчни регистри:

- подробен (*муфассал*) регистър на хасове, зеамети, тимари, мюлкове, вакъфи и чифлици, намиращи се на територията на нахиите, спадащи към Одринската каза - Фигле, Правади, Юскюдар и Къзъл Агач през 890 г. по Хиджра/18.01.1485-06.01.1486 г. Този регистър съдържа поименен опис на домакинствата (*хане*), неженените мъже

(*мюджерред*) и вдовиците (*биве*), живеещи в селищата от гореспоменатите нахии. Регистърът е изписан на шрифтовете сиякат и индже дивани.

– подробен (*муфассал*) регистър, съдържащ опис на хасове, зеамети, мюлкове, вакъфи и чифлици по територията на Одринската каза през 925 г. по Хиджра/03.01–23.12.1519 г. В него са описани поименно мъжете, глави на домакинства; неженените мъже и вдовишките семейства, населяващи махалите на град Одрин и селищата към едноименната каза. Регистърът е изписан на писмата сиякат и индже дивани, липсват допълнителни вписвания.

– съкратен (*иджмал*) регистър на хасове, зеамети, тимари, мюлкове, вакъфи и чифлици, намиращи се на територията на Одринската каза, съставен през 937 г. по Хиджра/25.08.1530–15.08.1531 г. В този регистър е записан общият сбор на домакинствата, неженените мъже и вдовиците, живеещи в махалите на град Одрин и селищата в Одринската каза. Регистърът е изписан на писмата сиякат, дивани и индже дивани, без допълнителни вписвания.

– подробен (*муфассал*) регистър на хасове, зеамети и тимари, намиращи се на територията на Одринската каза през 978 г. по Хиджра/05.06.1570-26.05.1571 г. В този документ са регистрирани поименно домакинствата, неженените мъже и вдовиците, живеещи в град Одрин и селата към споменатата каза. Регистърът е изписан на писмата сиякат и индже дивани, има допълнителни вписвания, отразяващи промяната в статута на съответното село, условно или безусловно владение.

– подробен (*муфассал*) регистър, който фактически е продължение на предишния, и дава информация отново за 978 г. по Хиджра/05.06.1570-26.05.1571 г. В него са описани поименно домакинствата, неженените мъже и вдовиците, населяващи 14 християнски махали в град Одрин, спадащи към вакъфа на имарета на султан Баязид I в същия град, и селата, влизащи в състава на мюлкове и вакъфи, от нахиите Ада, Чоке, Юскюдар, Къзъл агач и тези, записани с общото определение, че спадат към каза Едирне.

При определяне **хронологичните рамки** на изследването XV-XVI в. или по-точно 1485-1570 г., са взети предвид следните съображения.

Петнадесетото и шестнадесетото столетие са период на териториално разширение на Османската империя. В нейните предели влизат нови територии и народи както от Балканите, така и от Мала Азия. Така вследствие на преселенията, миграциите и

колонизацията на население и най-вече на положителния демографски прираст, характерен за населението в земите на империята през XVI в., се стига до изменения в професионалната, социалната и религиозната структура на населението в селата и градовете на империята. С помощта на османските данъчни регистри, където поименно са описани жителите на град Одрин и неговата околност, се предоставя възможност да се изследват процесите на укрепване и стабилизиране на поселищната мрежа в района; на демографското развитие на населението; на формирането на неговата етнорелигиозна структура; на статута на селищата в изследваната област и процесите на ислямизация и колонизация сред завареното или придошлото население.

Друго обстоятелство е, че в края на XV и през XVI в. град Одрин продължава да играе активна роля в политическия и икономическия живот на империята. Някои от османските султани управляват империята именно там и полагат грижи за развитието на града и неговия хинтерланд, имащ за цел да задоволява потребностите на населението във втората османска столица. Също така благоприятните физико-географски особености на района допринасят за развитието на аграрния сектор, занаятчийството и търговията в града, превръщайки го в оживено търговско средище. Поредицата от османски регистри позволява да се извърши подробен анализ на броя и видовете занаяти и професии, практикувани от градското население в Одрин, и да се определят предпочитанията на отделните религиозни общности към различните видове занаятчийска и търговска дейност.

Не на последно място ограничението на хронологичната рамка на изследването се определя и от наличния изворов материал. Най-ранният запазен и проучван регистър е от 1485 г., а най-късният от 1570 г.

**Териториалната рамка** на дисертационния труд е определена от обхвата на изследваните регистри. Проучваният район обхваща Сакар планина, западните склонове на Странджа планина, Манастирските, Дервентските и Светиилийските възвишения, част от Източния дял на Горнотракийската низина и Източните Родопи, средното и долното течение на р. Тунджа, земите при вливането на реките Марица, Арда и Тунджа и крайречните зони по долното течение на р. Марица, южно от град Одрин.

Основната **цел** на изследването е да се проследи връзката „хора-пространство” в Сакар планина и прилежащия ѝ район през XV-XVI в. За постигането на тази цел са поставени следните изследователски **задачи**:

- да се издири, изследва и анализира информацията от историческата и археологическата литература за историята на селищата в Сакар планина и прилежащия ѝ район в контекста на българо-византийските отношения през епохата на Първото и Второто българско царство.

- да се определи етнорелигиозната структура на населението в град Одрин и Одринската каза. Да се анализират тенденциите в демографското развитие на всяка една от етнорелигиозните групи според общия брой регистрирани домакинства и средногодишния прираст на всяка една от тях.

- да се възстанови професионалната структура на градското население в Одрин, въз основа на информацията от регистрите. Да се определят водещите отрасли в градската икономика.

- да се установят границите на Одринската каза и да се анализират промените, настъпили в териториалния ѝ обхват според идентифицираните от регистрите селища.

- да се изследва вътрешното административно делене на Одринската каза на нахии и параметрите на поселищната мрежа във всяка една от тях.

- да се проучи степента на овладяност на пространството в Сакар планина и прилежащия ѝ район.

- да се установи и анализира статута на селищата в Одринската каза и тяхната етнорелигиозна структура.

- въз основа на анализирания изворов материал да се направят изводи и обобщения за тенденциите в демографското развитие на градското и селското население и степента на овладяност на пространството в град Одрин и Одринската каза през XV-XVI век.

\* \* \*

В **увода** на дисертацията е направен историографски анализ на състоянието на изследванията по проблемите на населението и селищата в Сакар планина и прилежащия ѝ район през петнадесетото и шестнадесетото столетие. Представени са хронологичните рамки и териториалния обхват на изследването, проучваните османски

данъчни регистри – датировка и дипломатико-палеографски особености, и целта и задачите на изследването.

\* \* \*

Изложението на дисертационния труд се състои от три глави. В **първа глава** се акцентира върху историята на селищата в Сакар планина и прилежащия ѝ район в контекста на българо-византийските отношения през епохата на Първото и Второто българско царство и хронологията на османското нашествие в Тракия. Също така в тази първа част от изследването е направен анализ на изворите и хипотезите за годината на превземане на град Адрианопол. Въз основа на постиженията на нашата и чуждата историографии се установява, че историята на селищата, намиращи се в хинтерланда на Сакар планина, е била твърде динамична. За кратки периоди от време при управлението на българските владетели – хан Крум, хан Омуртаг и царете Борис, Симеон, Калоян, Иван Асен II и Михаил III Шишман – те са част от средновековната българска държава.

В средата на четиринадесетото столетие османците трайно се установяват на Балканите, в резултат на което град Адрианопол и населените места в Сакар планина и прилежащия ѝ район са завладени и включени в османската военно-административна система. Във връзка с годината на превземане на Адрианопол, са анализирани сведенията, които дават османските автори (Орудж, Ашъкпашазаде, Мехмед Нешри, Мустафа бин Абдуллах Хаджи Калфа, Ходжа Садедин и Евлия Челеби), западноевропейските пътешественици и византийските кратки хроники. Също така са представени и някои от най-популярните в съвременната историография хипотези по този проблем. Според данните от изворите и историографията годината на завладяване на град Адрианопол варира от 1361 г. до 1371 г., в зависимост от гледната точка на автора и използваните от него извори. В настоящото изследване се приема 1369 г. като година на превземането на града.

\* \* \*

Във **втора глава** на дисертацията е изследвана етнорелигиозната структура на населението в град Одрин; проследени са тенденциите в демографското развитие на всяка една от етнорелигиозните групи; определена е социалната и професионалната структура на градското население; установени са водещите отрасли в градската



икономика и ориентацията на отделните религиозни общности към определени видове занаяти, търговия или икономическа заетост в аграрния сектор.

През 1519 г. град Одрин е населяван от общо 4 658 домакинства (мюсюлмани и немюсюлмани). Към 30<sup>-те</sup> години на XVI в., вероятно в следствие на чумна епидемия или миграция на градско население към други селища на империята, общият брой на градските домакинства се понижава от 4 658 през 1519 г., на 3 899 през 1530 г. През 1570 г. общият брой на мюсюлманите и немюсюлманите, глави на домакинства, се повишава и достига 5 520. Този положителен демографски прираст през втората половина на XVI в. се дължи както на характерната за земите на империята тенденция на увеличаване броя на населението, така и на миграцията на лица по посока на втората османска столица. Като цяло, през първата половина на шестнадесетото столетие градските домакинства бележат отрицателен средногодишен относителен прираст от -14,8 %, а през втората половина положителен относителен прираст от 10,4 %. За целия изследван период (1519-1570 г.) населението на град Одрин бележи положителни темпове на растеж, изразяващи се в наличието на положителен средногодишен относителен прираст от 3,6 %.

\* \* \*

Мюсюлманската общност в града през 1519 г. се състои от 3 808 домакинства, които заемат относителен дял от 74 % от цялото градско население. Тези мюсюлмански домакинства живеят в най-малко 71 махали, създадени около джамии, месджиди, медресета, хамами, кервансарай, имарети и др. През 1530 г. мюсюлманското население живее в 135 махали, а общият брой на мюсюлманските домакинства в града намалява, спрямо 1519 г., от 3 808 на 2 965. Този спад в броя на мюсюлманските домакинства се отразява и на относителния им дял сред останалото градско население, който се понижава от 74 % през 1519 г., на 70 % през 1530 г. Към 70<sup>-те</sup> години на XVI в. се повишава общия брой на мюсюлманските домакинства и махалите, които населяват. В сравнение с 1530 г. общият брой на мюсюлманите, глави на домакинства, се увеличава от 2 965 на 4 531, а броят на махалите от 135 на 145. Тези числови стойности отреждат и по-висок относителен дял от 79 %, който представляват мюсюлманските домакинства от цялото градско население.

През XVI в. голяма част мюсюлманското население живее в „много малки“ (до 20 домакинства), „малки“ (21-40) и „средни“ (41-60) по големина махали. В интервала

от 1519 г. до 1530 г. мюсюлманската общност бележи отрицателен средногодишен относителен прираст от -20,1 %, а за периода 1530-1570 г. положителен относителен прираст от 13,2 %. Тези числови стойности показват, че през първата половина на XVI в. се наблюдава преселение на мюсюлмани от град Одрин вероятно към другите два големи градски центъра на Балканите – Истанбул и Солун. Възможно е това движение на мюсюлманско население да се дължи на изместването на Одрин като икономически център на Балканите за сметка на градовете Истанбул и Солун, които, вследствие на развитието на морските пътни артерии, се превръщат в предпочитано място за търговия както от мюсюлманите, така и от немюсюлманите.

През втората половина на шестнадесетото столетие мюсюлманската общност в града бележи положителни темпове на растеж. Но този положителен прираст не се дължи на естествен демографски прираст от страна на потомствените мюсюлмански домакинства или на миграцията или колонизацията на мюсюлманско население, а на новоприелите исляма християни. През 1570 г. те осигуряват 99,1 % от прираста на мюсюлманската общност в града. По отношение на количествените параметри на ислямизационния процес трябва да посочим, че към 70<sup>-те</sup> години на XVI в. конвертитите представляват 34 % от мюсюлманската общност в града.

За мюсюлманската общност можем да се обобщим, че в периода 1519-1570 г. тя бележи положителен средногодишен относителен прираст от 3,7 %. Този прираст не е изолирано явление, а е част от общата демографска тенденция на увеличаване броя на населението в селищата на империята през шестнадесетото столетие.

\* \* \*

За християнското население е установено, че след като предава доброволно крепостта Адрианопол на османците, получава гаранции за своя живот и собственост и продължава да живее във вътрешността ѝ, а новата османска столица се развива извън крепостните стени на византийския град. През XVI в. християнската общност е съставена от гърци и българи и продължава да населява вътрешното пространство на крепостта. По-голямата част от нея живее в „много малки“ (до 20 домакинства) и „малки“ (21-40) по големина махали.

През 1519 г. броят на християнските домакинства - местни и придошли, е 619 и те представляват 12 % от цялото градско население. По-голямата част от християнското

население живее в 20 махали, разположени във вътрешността на крепостта Адрианопол. Някои от махалите носят името на църквата, около която са разположени, други - името на настоящия енорийски свещеник или на неговия предшественик, а трети - името на лице от групата на *аскерите*. Към 1530 г. християнското градско население населява 19 махали в крепостта, т.е. с 1 по-малко в сравнение с 1519 г. През споменатата година не са регистрирани придошли християнски домакинства в града, а общият брой на местните християни, глави на домакинства, се увеличава, в сравнение с 1519 г., от 619 на 733. Този положителен прираст води и до по-голям относителен дял (17 %), който заемат те сред градското население. През втората половина на XVI в., вероятно в следствие на разрастващия се ислямизационен процес в града, на миграцията на християни към селата в околностите на Одрин или към други градски центрове, общият брой на християнските домакинства намалява от 733 през 1530 г., на 654 през 1570 г. Този спад в броя на домакинствата води и до по-малък относителен дял (11 %), който представляват те сред останалото градско население.

В периода 1519-1530 г. християнската общност бележи положителни темпове на растеж, изразяващи се в положителен средногодишен относителен прираст от 19,4 %. През втората половина на XVI в. християнското градско население изживява криза, вероятно породена от приемането на исляма от страна на местни християни или от миграцията на християнски домакинства към други населени места. Тази криза сред християнското население в града води и до отрицателен средногодишен относителен прираст от -2,6 % за периода 1530-1570 г. Но като цяло, трябва да обобщим, че за периода 1519-1570 г. християнската общност, подобно на мюсюлманската, бележи положителен средногодишен относителен прираст от 1,1 %.

\* \* \*

Толерантното отношение на османската власт към евреите стимулирало тяхното предвижване към градовете на империята. След превземането на Адрианопол, османците заварили там местни гръкоезични евреи. Впоследствие в града били преселени евреи от бившата османска столица Бурса, а в края на XIV в. и през целия XV в. към тях се присъединили и евреите, експулсирани от Франция, Италия, Португалия, Испания и др.

През 1519 г. еврейската общност в град Одрин се състои от 7 джемаата и 1 група, чиито членове са регистрирани като жители на махала Поля, и наброява общо 231

еврейски домакинства, които представляват 5 % от цялото градско население. Въз основа на имената, с които са записани отделните джемаати, става ясно, че в града живеят евреи преселници от Испания, Португалия, Южна Германия, графството/областта Каталуня, италианския град Неапол и испанските градове Толедо и Арагон. Тези евреи спадат към трите еврейски групи – сефарадими, ашкеназими и романиоти. През 1519 г. групата на евреите сефарадими заема най-голям относителен дял от 79,22 % в еврейската общност в града. След нея са евреите романиоти с дял от 17,32 % и евреите от групата ашкеназим (3,46 %).

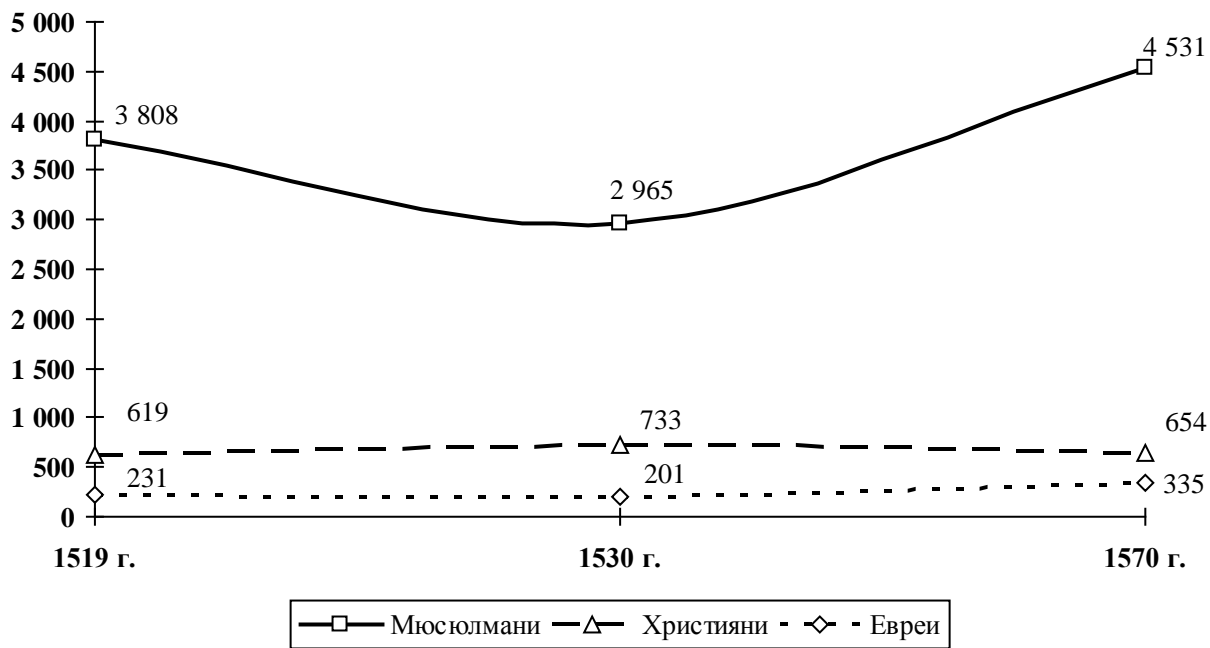
През 30<sup>-те</sup> години на XVI в. броят на еврейските джемаати се повишава от 7 на 8. Но това увеличение не се дължи на новопристигнали евреи бежанци от Западна Европа, а на факта, че махала Поля вече е записана като джемаат Поля Каталан. На фона на това увеличение на еврейските общности в града, се наблюдава понижение в общия брой на еврейските домакинства от 231 през 1519 г., на 201 през 1530 г. Въпреки спада в броя на евреите, глави на домакинства, те продължават да представляват 5 % от градското население. Най-голям относителен дял сред еврейската общност отново заема групата на евреите сефарадими (83,09 %), следвана от евреите романиоти (13,43 %) и ашкеназими (3,48 %).

През 1570 г. еврейската общност в града се увеличава с 5 нови джемаата. Това са евреи бежанци от Италия, Сицилия, Португалия; принудително преселени евреи от град Буда и евреи, спадаци към вакъфа на султан Мехмед II. Повишаването на броя на еврейските общности води до нарастване общия брой на еврейските домакинства от 201 на 335 и на относителния им дял (от 5 % на 6 %) сред останалото градско население. Групата на евреите сефарадими запазва своето водещо място сред останалите еврейски групи в града с най-голям относителен дял от 75,23 %. След нея отново са евреите романиоти с дял от 15,9 % и евреите от групата ашкеназим - 8,87 %.

За еврейската общност в град Одрин е характерно, че в интервала от време от 1519 г. до 1530 г., вследствие на спада в общия брой на евреите, глави на домакинства, бележи отрицателен средногодишен относителен прираст от -11,8 ‰, а през втората половина на XVI в., в резултат от заселването на нови евреи бежанци в града, положителен относителен прираст от 16,6 ‰. Тази посока на развитие е характерна също така и за мюсюлманската общност в града. Възможно е както посочихме и за

мюсюлманското население, понижението в броя на еврейските домакинства през първата половина на XVI в. да се дължи на отлива на евреи от град Одрин към другите два големи търговски центъра на Балканите по това време – Солун и Истанбул. И докато мюсюлманската общност в града преодолява обхвааналата я демографска криза през втората половина на XVI в. чрез вливането в нея на голям брой обръщенци в исляма, то кризата в еврейската общност е предотвратена чрез намеса от страна на османската власт, която принудително заселва евреи от град Буда, и на новодошли евреи бежанци от Италия, Сицилия и Португалия. Именно придошлите евреи допринасят за положителния средногодишен относителен прираст от 8,8 ‰ за еврейската общност в града за периода 1519-1570 г. Този прираст, сравнен с относителните стойности на мюсюлманската (3,7 ‰) и християнската общност (1,1 ‰) за същия период от време, показва, че еврейската общност в град Одрин през XVI в. се увеличава с най-бързи темпове.

*Графика № 1. Динамика в общия брой на мюсюлманските, християнските и еврейските домакинства в град Одрин за периода 1519-1570 г.*



\* \* \*

Сред одринските граждани се наблюдава наличието на малък брой представители на редовните и авангардните военни части, както и на лица, спадащи към категорията население с военнопомощни функции като юруци, доганджии, мюселлеми,

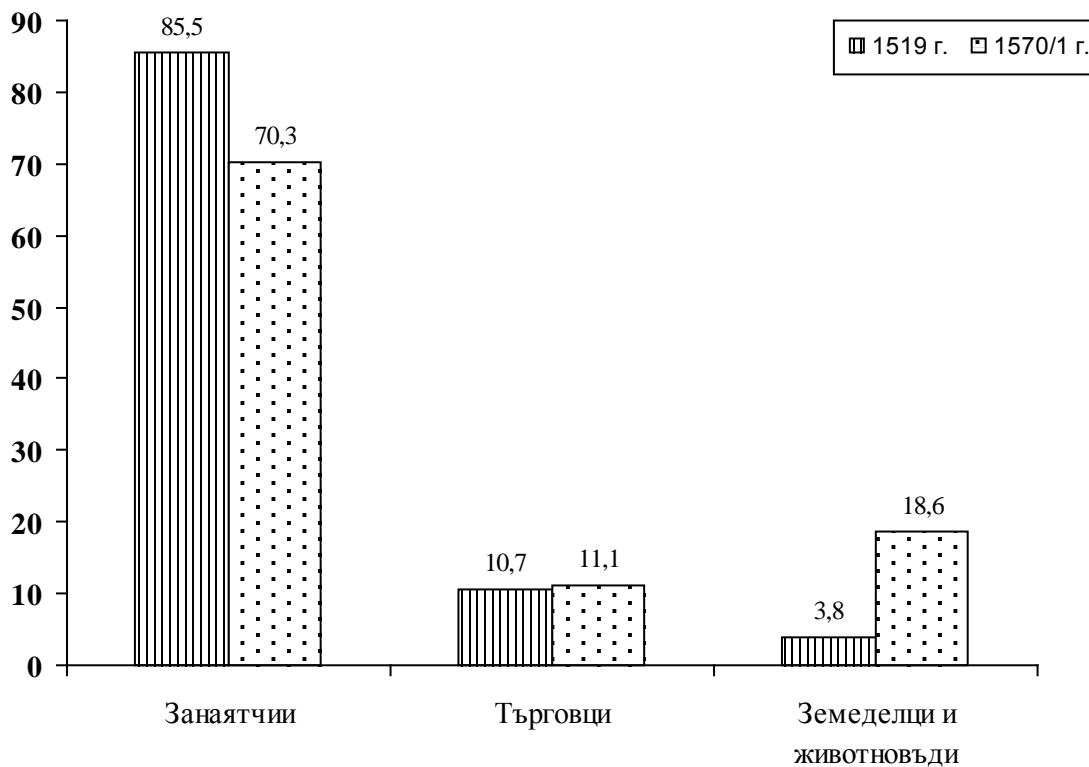
татари, джанбази и войнуци. Също така е засвидетелствано и наличието на минимален брой хора, ангажирани в сферата на съдопроизводството - *наиб* и *мухзир*, на образователните институции (*муаллими* и *мюдеррисци*), на мюсюлманския култ (*хатиби*, *имами*, *мюеззини*), потомци на Пророка (*сейди*) и граждани, извършващи административна и ръководна дейност (*мухасъл*, *бадждар*, *мухтесиб*, *кетхуда* и др.). Трябва да отбележим, че изследваните регистри предоставят твърде оскъдна информация за броя и вида на професиите, упражнявани от лицата, спадащи към корпорацията на *аскерите*. Допускаме, че те са били записвани в други регистри, поради специфичния им данъчен статут.

Сведенията от регистрите показват, че към 70<sup>-те</sup> години на XVI в. новоприелите исляма християни успешно се интегрират на различни нива в областта на съдопроизводството, образованието, мюсюлманския култ, административната и стопанската дейност. Най-голям дял заемат конвертитите с професията събирач на пазарни такси (*бадждар*). Те представляват 28,6 % от всички записани мюсюлмани, упражняващи този род дейност. Другите две професии, в които новоприелите исляма християни имат сравнително висок относителен дял, са тези на кадийските чиновници (*мухзири*) и началните учители (*муаллим*). За *мухзирите* е характерно, че през 1570 г. 10 от всичките 36 лица, записани с тази професия в града, са новообръщенци в исляма и заемат относителен дял от 27,7 %. Освен това *началникът на мухзирите* също е новоприел исляма християнин. Началните учители през споменатата година представляват съответно 14,3 % от общия брой на всички *муаллими* в града.

\* \* \*

За една част от градското население (мюсюлмани и немюсюлмани) е установено, че практикува така характерните за градовете занаяти и търговия. Другата по-малка част от него се занимава с дейности, характерни за аграрния сектор от градската икономика (вж., графика № 2).

**Графика № 2. Хора (мюсюлмани и немюсюлмани), занимаващи се със занаяти, търговия, земеделие и животновъдство в град Одрин през XVI в. (в %).**



Всички отбелязани в регистрите занаяти са разпределени в 11 различни занаятчийски групи според два основни принципа: суровина, използвана от занаятчиите за производство, и предназначение на готовия продукт. В повечето от тях се наблюдава напреднала форма на разделение на труда, която благоприятства повишаването на общата производителност на труда в съответната занаятчийска група.

През целия XVI в. като водещи групи занаяти сред градското население (мюсюлмани и немюсюлмани) се оказват занаятите, спадащи към групите „тъкачество и шивачество”, „кожарство и обуцарство” и „храни и напитки”. Като най-бързо развиваща се занаятчийска група в града е групата на лицата, работещи в сферата на „транспорта”. Възможно е бързите темпове на растеж на тази група да се дължат на развитата пазарна мрежа и търговия в града и на разпространението на готовата продукция на одринските занаятчии до различни пазари и тържища в империята.

В град Одрин се забелязва и наличието на множество търговци (мюсюлмани и немюсюлмани), продаващи роби, билки, подправки, кебап, тръстика, ечемик, шира, шербет, дърва, орехи и др. През 1519 г. общият им брой е най-малко 158, а през 1570 г. – 205. Най-разпространената професия сред търговците в града през 1519 г. е професията на бакалите (поне 60), а през 1570 г. тази на лицата, назовани с общия термин *търговец* [bazergan, tüccar], 66.

Една част от градското население (мюсюлмани и немюсюлмани) упражнява дейности, характерни за аграрния сектор от градската икономика. През 1519 г. за най-малко 58 граждани е посочено, че се занимават със земеделие и животновъдство, а към 70<sup>те</sup> години на XVI в. техният брой се повишава на 348, като основен принос за това има големия брой записани християни (278) и евреи (25), владетци на бащини. В сектора земеделие през цялото шестнадесето столетие водещо място заемат християните и евреите, обработващи бащини в околностите на града. След тях се нареждат лицата (мюсюлмани и немюсюлмани), работещи в зеленчуковите градини на града, тези, заети с отглеждането на рози, сусам, пчели и хората, работещи във водениците. Сектора животновъдство е представен от записаните сред християните и мюсюлманите, говедари и овчари.

Отделните религиозни групи в града са ориентирани към упражняването на определени видове занаяти, търговия или дейности, характерни за аграрния сектор. През цялото шестнадесето столетие мюсюлманското градско население е ориентирано предимно към търговията с различни видове стоки (между 97 % през 1519 г. и 99 % през 1570 г.) и занаятите (90 % през 1519 г. и 86 % през 1570 г.), свързани с тъкачеството и шивачеството, кожарството и обушарството и производството на храни и напитки.

За християнското население е характерно, че то практикува основно дейности, спадащи към аграрния сектор (между 45 % - 1519 г. и 85 % - 1570 г.), и занаяти (между 9,5 % през 1519 г. и 14 % през 1570 г.) в сферата на услугите, тъкачеството и шивачеството, строителството и дървообработването. Към 70<sup>те</sup> години на XVI в. християните са водещата религиозна общност в сектора земеделие и животновъдство, където заемат относителен дял от 85 % от всички регистрирани лица в този сектор от градската икономика.



В изследваните регистри се съдържат оскъдни сведения за професионалната ориентация на еврейското население. По тази причина в изследването не могат да бъдат възстановени занаятите, професиите или търговската дейност, упражнявана от евреите, жители на град Одрин.

\* \* \*

В **трета глава** на дисертационния труд са изследвани и анализирани проблемите, свързани с териториалния обхват на Одринската каза в периода 1485-1570 г.; вътрешното административно делене на споменатата административна единица; параметрите на поселищната мрежа във всяка една от нахиите; степента на овладяност на пространството в Сакар планина и прилежащия ѝ район; етнорелигиозната структура на населението и статута на селищата в казата.

Територията на изследваната административна единица в периода 1485-1570 г. обхваща Сакар планина, западните склонове на Странджа планина, част от Източните Родопи и Източния дял на Горнотракийската низина, Манастирските, Светиилийските и Дервентските възвишения, средното и долното течение на р. Тунджа, Елховското поле, земите при водосбора на реките Марица, Арда и Тунджа и крайбрежните речни зони по долното течение на р. Марица, южно от град Одрин.

Границите на Одринската каза, според идентифицираните от регистрите селища, търпят частични промени във времето. Селата Геределю, Обруклу и Саларлу си остават съответно източната, западната и северната идентифицирана точка на казата през целия изследван период от време. Корекции се наблюдават единствено при южната граница. През 1485 г. тя достига до село Дая Хатун, впоследствие към 1519 г. се измества на около 8 км южно и минава покрай село Махмуджа. През 1530 г. не се наблюдават изменения на южната граница, но 40 години по-късно тя се разширява на около 15 км на юг и достига до село Съгърджьлу. Това териториално разширение на казата в южна посока през 70<sup>-те</sup> години на XVI в. се осъществява за сметка на селища, принадлежали през 1530 г. към казата Диметока.

\* \* \*

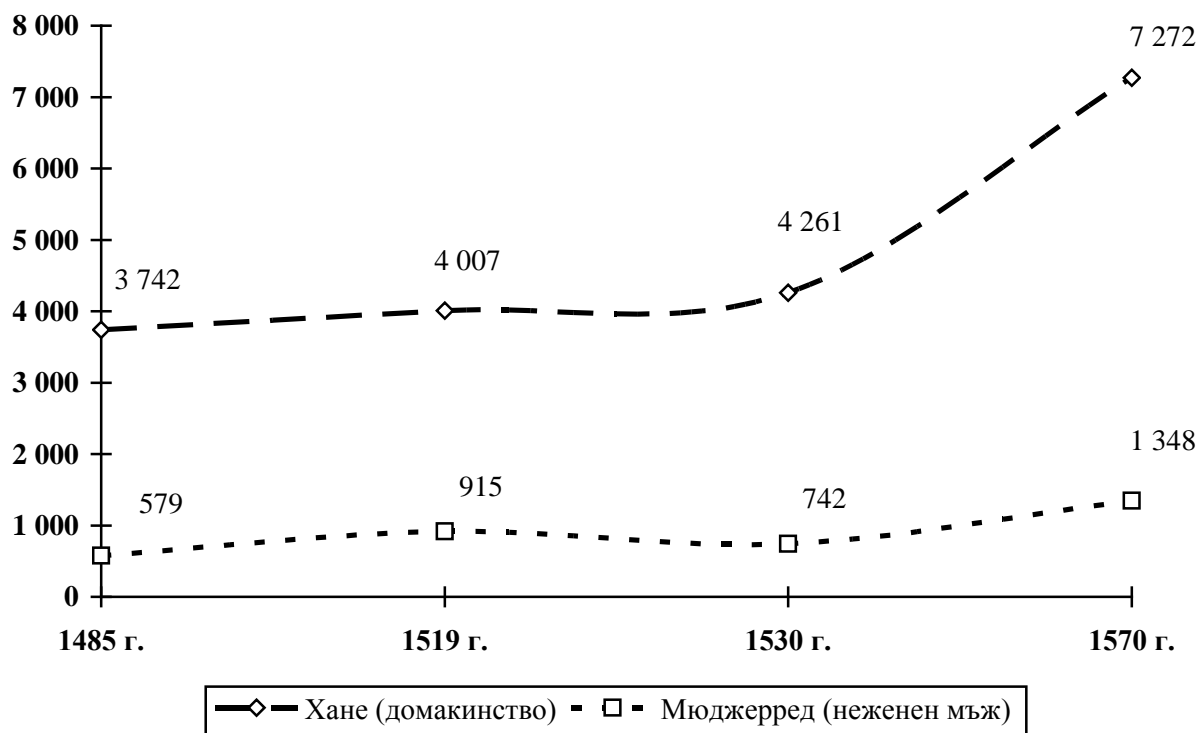
В края на XV и през целия XVI в. Одринската каза е населявана от мюсюлмани и християни, чийто общ брой на домакинствата се повишава постепенно през десетилетията. През 1485 г. общият брой на домакинствата (мюсюлмани и християни),

регистрирани в селищата на територията на казата, е 4 403. Към 1519 г. той се покачва на 5 046, през 1530 г. продължава тенденцията на повишение и достига 5 438, а към 70<sup>-те</sup> години на XVI в. се увеличава 2 пъти и вече е 10 800. През целия изследван период (1485-1570 г.) населението в проучваната административна единица бележи положителен средногодишен относителен прираст от 17,1 %. Възможно е този положителен прираст да се дължи както на тенденцията на увеличаване броя на населението в империята през XVI в., така и на заселването на население в района - юруци, татари, мюселеми, роби, освободени роби и др., на близостта на селищата до втората османска столица, на благоприятните физико-географски условия в областта, на статута на населените места и миграцията на население.

\* \* \*

През 1485 г. общият брой на мюсюлманските домакинства в казата е 3 742, към 1519 г. се повишава на 4 007, през 1530 г. на 4 261, а през 1570/1 г. достига 7 272. Този положителен демографски прираст води и до положителен средногодишен относителен прираст от 2,1 ‰ за периода 1485-1519 г., 5,7 ‰ за времето от 1519 до 1530 г. и 17,6 ‰ за периода 1530-1570 г. Като цяло за периода 1485-1570 г. мюсюлманската общност на територията на казата бележи положителен средногодишен относителен прираст от 11 ‰.

Графика № 3. Динамика в общия брой на мюсюлманското население в Одринска каза (1485-1570 г.)



Основните механизми за увеличаване на мюсюлманската общност в казата са миграцията на мюсюлмани, заселването на колонизирано мюсюлманско население (юруци, мюселеми и татари), роби, освободени роби и приемането на исляма от страна на местни или придошли християни. Като основен механизъм за разрастването на мюсюлманската общност в края на XV в. се очертава заселването на роби и освободени роби в селищата, намиращи се в Сакар планина и прилежащия ѝ район. През 1485 г. 70 % от обръщенците в исляма са военнопленници или население, преселено от районите на военни действия, т.е. роби и освободени роби, а 30 % са местни или придошли християни, записани с презимето „син на Абдуллах“. Тези числови стойности показват, че към края на XV в. османската власт е полагала усилия да преодолее недостига на производително население в Сакар планина и прилежащия ѝ район в качеството им на хинтерланд, поддържащ втората османска столица. Тези усилия се изразявали в провеждане на активна преселническа политика на християни военнопленници или население от зоните на военни действия към района на Одрин, с цел неговото оживяване и възстановяване в

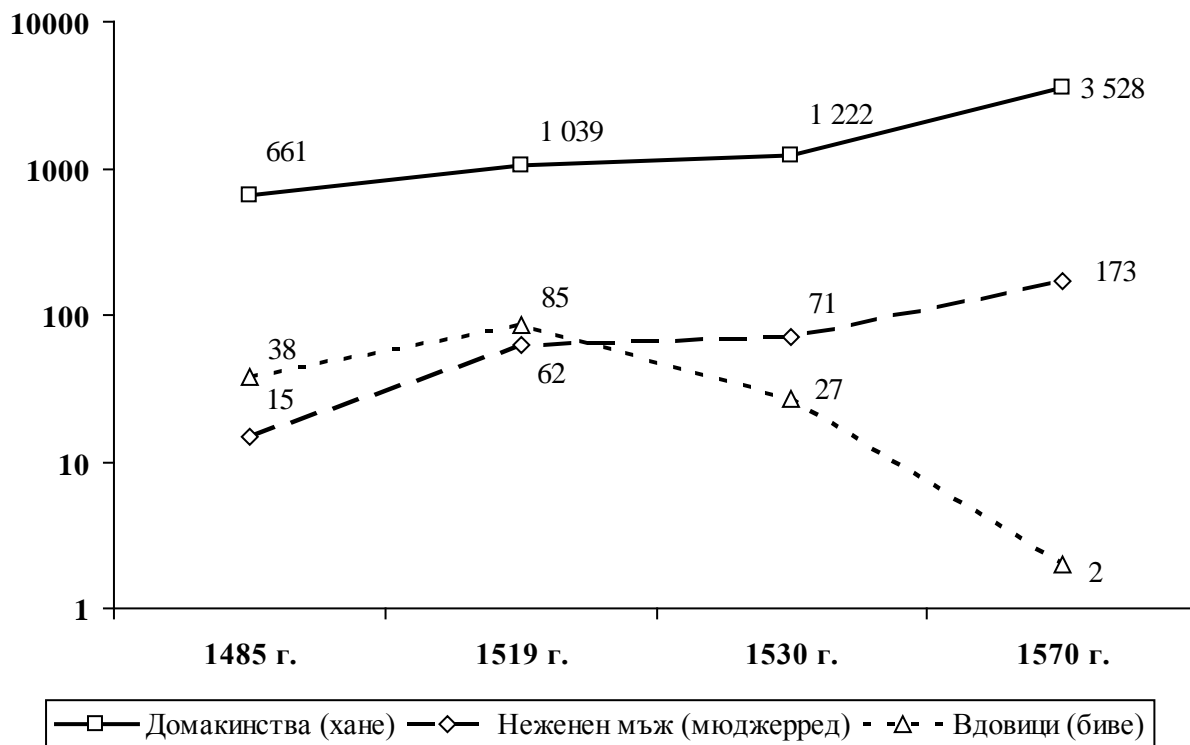
демографско и икономическо отношение. Явно тази политика на османските управници е дала резултат, защото през 1519 г. относителният дял на робите и освободените роби се понижава, в сравнение с 1485 г. от 70 % на 10 %, а към 70<sup>-те</sup> години на XVI в. бележи тенденция на стабилност с минимално повишение (11 %).

По отношение на процеса на ислямизация се забелязва тенденция на постепенно понижаване на относителния дял на обръщенците в исляма. През 1485 г. относителният дял на новоприелите исляма християни в мюсюлманската общност е 25 %, в началото на XVI в. се понижава на 20 %, а към 1570 г. достига 16 %.

\*                      \*                      \*

Християнското население в казата, подобно на мюсюлманското, бележи постоянни темпове на растеж. През 1485 г. общият брой на християнските домакинства е 661, през 1519 г. се покачва на 1 039, 11 години по-късно се повишава на 1 222, а през 1570 г. увеличава своите количествени показатели близо 3 пъти и достига числото 3 528. Тази положителна тенденция води и до положителен средногодишен относителен прираст от 16,8 ‰ за периода 1485-1519 г., 16 ‰ за времето от 1519 до 1530 г. и 47,1 ‰ за периода 1530-1570 г. За целия изследван период 1485-1570 г. християнската общност, в резултат от миграцията на население към селищата в Сакар планина и прилежащия ѝ район и положителния демографски прираст, бележи средногодишен относителен прираст от 51 ‰. Тази числова стойност, сравнена с относителния прираст на мюсюлманската общност в казата (11 ‰) за същия период от време, показва, че християнското население в изследваната административна единица се увеличава с много по-големи темпове от мюсюлманското.

Графика № 4. Динамика в общия брой на християнското население в Одринска каза в периода 1485-1570 г.



Християнската общност на територията на казата е съставена от българи и гърци, като наличието на голяма българска общност в някои села и махали се е отразило върху тяхното наименование. Също така сред християнското население в Одринската каза се забелязва наличието на цигански християнски домакинства и лица, мигрирали от различни селища, разположени на Балканите и Мала Азия. Имайки предвид имената, с които са записани циганските домакинства в регистрите, допускаме, че това вероятно са наследници на местно или придошло ромско население, живяло на територията на средновековната българска държава или Византия.

\* \* \*

В резултат от постоянните военни конфликти между България и Византия, османското нашествие и междуособиците в началото на XV в., някои селища в Сакар планина и прилежащия ѝ район са частично, а други напълно обезлюдени. Това от своя страна оказва влияние върху деструкцията и ниската гъстота на поселищната мрежа. След

превземането на Одрин и обявяването му за столица на империята, османските султани и военачалници предприемат политика на заселване на производително население в хинтерланда на града с цел задоволяване нуждите на новата османска столица. Към 1485 г. в изследвания район преобладават нестабилните поселения (59 %) <sup>1</sup>, навярно нови селища, основани от колонизирано население, или стари поселения, съществували през доосманския период, но загубили своето значение и вървящи към упадък. Голяма част (83,75 %) от идентифицираните селища в казата са разположени в низинния екологичен пояс (от 0 до 250 м надморска височина), а другата по-малка част от тях (16,25 %) в предпланинските части на района (от 250 до 400 м). Селата, ситуирани в равнините около Сакар планина, с изключение на село Арнавуд, което е населявано само от християни, са с мюсюлманско или смесено население, а селищата в предпланинския пояс са изцяло с мюсюлманско население.

През 1519 г. на територията на изследвания район отново доминират нестабилните селища, които увеличават своя брой и относителен дял (66 %), в сравнение с 1485 г. Тази положителна тенденция на повишаване количествените показатели на този тип поселения може да се тълкува като признак за нестабилността на поселищната мрежа в района през този период от време. Възможно е това да се дължи както на заселването на колонизирано население в областта и създаването на нови селища, така и на миграцията на номадски племена на територията на казата и извън нея. Най-гъсто населено си остава пространството в низинния екологичен пояс, където са разположени 80 % от идентифицираните от регистрите селища. Според тяхната големина, те могат бъдат отнесени както към групата на устойчивите, така и към групата на нестабилните поселения. Жителите на тези населени места, с изключение на селата Мараш и Ашък Пънаръ, които са населявани само от християни, са с мюсюлманско и смесено население.

---

<sup>1</sup> За установяване плътността на поселищната мрежа в Одринската каза е приложена петчленна схема на селищата, използвана в изследването на Цветана Георгиева „Пространство и пространства на българите XV-XVII век“. Според тази схема, направена според общия брой регистрирани домакинства (мюсюлмански и немюсюлмански) и вдовишки семейства в едно населено място, към групата на нестабилните поселения спадат много малките (до 5 домакинства) и малките села (от 6 до 20). Към групата на стабилните поселения спадат средните (от 21 до 40), големите (от 41 до 80) и много големите селища (над 80).

Също така се забелязва и увеличаване гъстота на поселищната мрежа в предпланинските и планинските части на Сакар планина и средното течение на р. Тунджа. По нископланинските ниши преобладават нестабилните селища, като 2 села и 1 мезра от тях са със смесено население, а останалите 16 селища - с мюсюлманско население. По високите части на планината, от 400 до 700 метра надморска височина, има регистрирана 1 мезра с мюсюлманско население.

Към 30<sup>-те</sup> години на XVI в. селищата от групата на нестабилните поселения продължават да преобладават в поселищната мрежа на казата, въпреки че относителния им дял намалява, спрямо 1519 г. от 66 % на 62 %. Този спад респективно е предизвикан от увеличаване дела на устойчивите селища на територията на казата от 34 % на 38 %. Постепенното повишаване на количествените показатели на стабилните поселения дава основания да предположим, че към 1530 г. поселищната мрежа постепенно се стабилизира и увеличава своята плътност. Относно разположението на идентифицираните селища според надморската им височина се установява, че низинният екологичен пояс си остава най-плътно населен (79,5 %). В низинните части преобладават нестабилните и устойчивите селища, чиито жители са само мюсюлмани или мюсюлмани и християни. В предпланинския екологичен пояс доминират населените места от групата на нестабилните поселения с предимно мюсюлманско население. Също така планинската зона на областта продължава да бъде населявана от 1 мюсюлманско село, което през 1519 г. е със статут на мезра.

През 1570 г. се наблюдава промяна в структурата на поселищната мрежа на казата, изразяваща се в наличието на по-голям брой устойчиви селища. Те представляват 65 % от регистрираните населени места. Като цяло през споменатата година се наблюдава повишаване броя на селата и общия брой на техните жители, дължащо се както на положителния демографски прираст, характерен за земите на империята през XVI в., така и на заселването на голям брой мюсюлмани и немюсюлмани в тях и на включването на 21 села, принадлежащи към казата Диметока.

Низинният екологичен пояс продължава да бъде най-гъсто населеното пространство в района на Сакар планина. В тази зона се намират 80,18 % от идентифицираните селища в района. Според броя на регистрираните в тях домакинства, те спадат към двете основни групи поселения – на нестабилните и устойчивите селища.

Някои от тях са населявани само от християни, други само от мюсюлмани, а трети - от смесено население.

В предпланинския пояс гъстотата на поселищната мрежа се запазва непроменена, в сравнение с 1530 г. Там има записани 20 населени места като по-голямата част от тях са устойчиви селища (60 %). В този екологичен пояс преобладава мюсюлманското население. Към планинските части на изследвания район с надморска височина от 400 до 700 м има регистрирани вече 2 селища, а не 1 както е през 1519 г. и 1530 г. Това са село Кюсти, чиито жители са само мюсюлмани, и село Дервиш тепе, което е населявано само от християни.

Относно големината на селищата в Одринската каза и тяхното ситуиране според надморската им височина, може да се направи следния извод: в периода 1485-1530 г. на територията на Одринската каза преобладават неустойчивите поселения, което е индикация за нестабилността на поселищната мрежа през този период от време. Към 1570 г. се забелязва стабилизиране и увеличаване плътността на поселищната мрежа, изразяващо се в наличието на по-голям брой устойчиви селища. Този модел на развитие на поселищната мрежа в Одринската каза съвпада напълно с този в съседните кази Стара Загора, Нова Загора и Чирпан.

По отношение на надморската височина на идентифицираните селища можем да отбележим, че в периода 1485-1570 г. най-гъсто населено е пространството в равнините, крайбрежните речни зони и низините. Към 70<sup>те</sup> години на XVI в., вследствие на положителния демографски прираст на територията на казата, се наблюдава постепенно повишаване плътността на поселищната мрежа в предпланинските и планинските части на изследвания район. От края на XV и през целия XVI в. по-голямата част от християнското население живее в селища, разположени в низинния екологичен пояс, а мюсюлманското в населени места, намиращи се както в равнините и низините, така и в предпланинските и планинските зони на Сакар планина и прилежащия ѝ район.

\* \* \*

Към Одринската каза в периода 1485-1570 г. спадат различен брой нахии, чиито граници не са строго фиксирани и търпят постоянни промени във времето. В резултат от тези корекции някои нахии (Праведи и Фигле) изчезват към 1530 г., други



(Ада и Чоке) възникват към 1570 г., а трети (Къзъл агач и Юскюдар) съществуват през целия изследван период (1485-1570).

Според археологическите сведения, писмените извори и местоположението на селищата Фигле<sup>2</sup> (Вукелон) и Правади<sup>3</sup> (Проватон) се наблюдава приемственост между доосманския и османския период. Тази приемственост се изразява във факта, че животът в двете селища не е прекъсвал. До превземането им от османците, те са отбранителни крепости, защитаващи Адрианопол от север. След тяхното завладяване, функциите им са променени и те продължават да съществуват, но вече като центрове на едноименните нахии. През 1485 г. двете селища са средища на нахии, записани с термина *самият* (нефс) пред тяхното име. Към 1519 г. се наблюдава промяна в начина им на регистрация – те са записани в документа като села. Също така броят на населените места, влизащи в състава на нахиите им, намалява. Но това намаляване на броя на селищата не се дължи на тяхното изчезване, а на записването им към други административни единици. Към 30<sup>-те</sup> години на XVI в. нахиите Правади и Фигле престават да бъдат отбелязвани като административни единици. Една част от селищата им са записани с пояснението, че спадат към каза Едирне, а другата част са регистрирани към нахиите Къзъл агач и Юскюдар.

Историята на Юскюдар<sup>4</sup> (Скутарион) също е пример за съществуването на приемственост между доосманския и османския период в живота на селището. До завладяването му от османците, то е било крепост, която заедно със споменатите Вукелон (Фигле) и Проватон (Правади) е имала за цел да охранява северните подстъпи към Адрианопол. След превземането на крепостта и включването ѝ в османската военно-административна система, тя е обявена за център на нахия Юскюдар. От края на XV и през целия XVI в. Юскюдар е център на едноименната нахия, записан с термина „*нефс*” (самият). Към 1530 г. се наблюдава промяна в неговия статут и той е отбелязан като *касаба* (малък град), а през 1570 г. е регистриран като *село*.

При селището Къзъл агач<sup>5</sup> също се наблюдава промяна в статута му. През 1485 и 1519 г. населеното място е записано с термина „самият” и е средище на

---

<sup>2</sup> Дн. с. Маточина, общ. Свиленград, обл. Хасково.

<sup>3</sup> Изчезнало селище в землището на дн. с. Синан кьой (Sinanköy), вилает Одрин, Р Турция.

<sup>4</sup> Дн. с. Щит, общ. Свиленград, обл. Хасково.

<sup>5</sup> Дн. гр. Елхово.

едноименната нахия. Към 1530 г. селището е отбелязано като „самият“ Къзъл агач базаръ, център вече не на нахия, а на каза Къзъл агач. В рекапитулацията на казата също е посочено, че селището е малък град (касаба). През 1570 г. Къзъл агач отново е записан с термина „самият“, но в административно отношение е понижен от център на каза в средище на нахия Къзъл агач. Въз основа на сведенията за селищата Юскюдар и Къзъл агач можем да посочим, че отбелязването с термина „нефс“ на някое населено място в регистрите, няма никаква категоризираща роля по оста село-град, а по-скоро служи за разграничаването на центъра на нахията/казата от останалите селища в нейния хинтерланд.

По отношение на етнорелигиозната структура на населението в селището Къзъл агач трябва да отбележим, че от 1485 до 1530 г. в населеното място са регистрирани само мюсюлмани, чийто брой постепенно намалява. Към 1570 г. мюсюлманската общност се стабилизира и спира отрицателната демографска тенденция, характерна за изминалите години. През споменатата година в селището е регистрирана и малка група християни.

В регистъра от 1519 г. за пръв път се срещат и селищата, записани с общото определение, че спадат към каза Едирне. В периода 1519-1530 г. общият брой на населените места, отбелязани по този лаконичен начин, се увеличава. Това повишение обаче не се дължи на създаването на нови населени места, а на механичното записване на села, принадлежали към нахиите Юскюдар, Фигле и Правади. През втората половина на XVI в. се наблюдава обратния процес, изразяващ се в намаляване броя на селищата, регистрирани с общата бележка, че спадат към Одринската каза. Основната причина за този спад е записването на села към нахия Юскюдар и към създадените около 1570 г. нахии Ада и Чоке.

Нахиите Чоке и Ада възникват по един и същ начин. Двете нахии се срещат за първи път през 1570 г. и са създадени основно чрез записването към тях на села, принадлежали към други административни единици. Нахия Ада е създадена основно чрез механичното прехвърляне на селища, спадали към казата Диметока, а нахия Чоке чрез записването на населени места, отбелязани с лаконичната бележка, че спадат към каза Едирне. За двете административни единици е характерно, че нямат селище, което да е посочено като техен център.

\* \* \*

В периода 1485-1570 г. на територията на Одринската каза са записани селища, влизащи в състава на хасове, зеамети, тимари, мюлкове, вакъфи и чифлици. През целият този времеви интервал се наблюдава тенденция на постепенно намаляване на относителния дял на селищата, намиращи се върху мирийска земя<sup>6</sup>, и увеличаване дела на вакъфските селища, които през 1570 г. представляват 50 % от всички регистрирани села в казата.<sup>7</sup> Относителният дял на мюлковите владение не търпи съществени промени и варира между 5 % и 6 %. По отношение религиозната принадлежност на населението в селищата с различен статут можем да заключим, че към 1485 г. 73 % от мюсюлманските домакинства населяват селища, спадащи към хасове, зеамети и тимари, а през шестнадесетото столетие между 51 % и 55 % от тях живеят във вакъфски села. За християнските домакинства е характерно, че в края на XV в. и през целия XVI в. мнозинството от тях населяват селища, спадащи към вакъфската институция. През 1485 г. 76 % от християнските домакинства живеят във вакъфски селища, към 1519 г. техният относителен дял се повишава на 96 %, през 1530 г. на 99 %, а през 1570 г. бележи понижение и достига 77 %. Възможно е съсредоточаването на толкова голяма част от мюсюлманското и най-вече от християнското население във вакъфските селища от района през втората половина на XVI в. да се дължи на активна заселническа политика, прилагана от фондаторите на вакъфи и техните наследници, както и на по-облекчения данъчен режим в някои от тях, който също играел важна роля за насочване на миграционен поток от хора към този тип селища.

\* \* \*

Основните приноси на предприетото изследване могат да бъдат обобщени, както следва:

- За първи път са издирени и преведени османски данъчни регистри от типа *тану тахрир дефтери*, даващи информация за населението и селищата в Сакар планина и прилежащия ѝ район в периода 1485-1570 г.

---

<sup>6</sup> През 1485 г. общият относителен дял на селищата, намиращи се върху мирийска земя, е 80 %, през 1519 г. се понижава на 52 %, през 1530 г. на 50 %, а през 1570 г. достига 44 %.

<sup>7</sup> През 1485 г. относителният дял на вакъфските села е 14 %, през 1519 г. се повишава на 41 %, през 1530 г. на 44 % и през 1570 г. е 50 %.

- Възстановена и анализирана е етнорелигиозната структура на населението в град Одрин и Одринската каза. Проследени са тенденциите в демографското развитие на всяка една от етнорелигиозните групи. Установено е, че за периода 1519-1570 г. мюсюлманската, християнската и еврейската общност в Одрин бележат положителен демографски прираст, като еврейското население в града се увеличава с най-бързи темпове. Установено е, че обръщенците в исляма осигуряват 99,1 % от прираста на мюсюлманската общност в град Одрин през 1570 г. По отношение на регистрираните мюсюлмански и християнски домакинства на територията на Одринската каза е доказано, че през целия изследван период от време (1485-1570) проучваната административна единица е населявана от мюсюлмани и християни, чийто общ брой на домакинствата се повишава постепенно през десетилетията.

- Локализирано е териториалното разположение на компактни маси от различните етнорелигиозни общности в град Одрин.

- Възстановена и анализирана е професионалната структура на градското население в Одрин през XVI в. Установено е, че най-много граждани (мюсюлмани и немюсюлмани) са заети в сферата на занаятите, следвани от тези, занимаващи се с търговия и земеделие и животновъдство. В занаятчийските групи се наблюдава напреднала форма на разделение на труда, а най-разпространени се оказват занаятите, свързани с тъкачеството и шивачеството, кожарството и обушарството и производството на храни и напитки.

- Потърсено е мястото на всяка етноконфесионална група в професионалната структура на градското население. Установено е, че през цялото шестнадесето столетие мюсюлманското население е ориентирано предимно към търговията и занаятите, а християнското към дейности, характерни за аграрния сектор от градската икономика, и занаятчийството. Също така е изследван проблемът за интеграцията на новоприелите исляма християни сред корпорацията на „аскерите”.

- Възстановени са приблизителните граници на Одринската каза в периода 1485-1570 г. и са анализирани промените, настъпили в териториалния ѝ обхват. Според идентифицираните от регистрите селища, изследваната административна единица обхваща Сакар планина, Манастирските, Дервентските и Светиилийските възвишения, Западните склонове на Странджа планина, Източните части на Горнотракийската низина и

Източните Родопи, средното и долното течение на р. Тунджа, земите при водосбора на реките Марица, Арда и Тунджа и първите около 15 км южно от град Одрин по долното течение на р. Марица.

- Установено е вътрешното административно делене на Одринската каза. Също така е проследена и коментирана динамиката в териториалния обхват на всяка една от нахиите. Изследването показва, че границите на нахиите през проучвания период (1485-1570) не са строго фиксирани и търпят постоянни корекции при всяка регистрация на населението. В резултат на тези промени, нахия Юскюдар и нахия Къзъл агач, която през 1530 г. прераства в каза, а към 70<sup>-те</sup> години на XVI в. нейният статут отново е понижен на нахия, съществуват през целия изследван период, други изчезват през първата половина на XVI в. (Фигле и Правади), а трети (Ада и Чоке) са създадени, вследствие на механичното прехвърляне на селища от други административни единици.

- Доказано е, че при центровете на нахиите – Юскюдар, Фигле и Правади – липсва хиатус, т.е. животът в тези населени места не е прекъсвал между доосманския и османския период.

- Изказано е ново предположение за същността на термина „нефс“ (самият).

- Проучена е степента на овладяност на пространството в Сакар планина и прилежащия ѝ район. Установено е, че през целия изследван период (1485-1570) според установените от регистрите селища най-гъсто населени са низините, равнините и земите по течението на реките Марица, Арда и Тунджа. Вследствие на увеличаващия се брой на населението на територията на казата през XVI в., се наблюдава процес на постепенно овладяване на предпланинските и планинските части на изследваната област.

- Изследван и анализиран е статутът на селищата в Одринската каза.

- Реконструирана и анализирана е етнорелигиозната структура на населението в селищата, влизащи в състава на хасове, зеамети, тимари, мюлкове и вакъфи. Установена е ролята на вакъфската институция за уплътняването на поселищната мрежа в Одринската каза. Доказано е, че в края на XV в. по-голямата част от мюсюлманското население живее в селища, намиращи се върху мирийска земя, а през XVI в. в населени места, спадащи към вакъфи. Що се отнася до християнското население е установено, че по-голямата част от него през целия изследван период (1485-1570) живее в селища, спадащи към вакъфската институция.

- На основата на текстове от непубликувани османски данъчни регистри са коментирани и анализирани казуси на селища с различни данъчни задължения, респективно облекчения и начините на придобиване или отнемане на поземлени владения.

- Изворовите данни са обобщени и представени в графики, таблици и фигури, отразяващи тенденциите в демографското развитие на отделните религиозни общности и процесите на ислямизация, колонизация и миграция сред градското и селското население.

- Изработени са 23 карти, които представят териториалния обхват на Одринската каза и подведомствените ѝ нахии; промените в техните граници и разположението на идентифицираните от регистрите селища.

### Публикации по темата на дисертационния труд

*Димитров, Ст.* Немюсюлманско население в района на Сакар планина XV-XVI век. – В: *От регионалното към националното*. Велико Търново, 2012, с. 209-217. ISBN 978-954-427-966-0

*Димитров, Ст.* Немюсюлманско население в град Одрин през XVI век. – В: *Град и памет*. Пловдив, 2012, с. 366-373. ISBN 978-954-91740-9-0

*Димитров, Ст.* Християнско население в град Одрин през XVI век. – В: *Годишник на Исторически Музей – Свиленград*, 2012 (под печат).

*Dimitrov, St.* Professional Structure of the Urban Population in Edirne in the XVI<sup>th</sup> Century. – In: *Edirne`nin fethinin 650. Yili*. Edirne, 2012, pp. 57-74. ISBN 978-975-374-154-5.

*Dimitrov, St.* Jewish communities in the town of Edirne in the XVI century according to Ottoman tax registers data (*tapu tahrir defterleri*). – In: *The Ottoman Geopolitics Management of Cultural Archive Heritage and Role of Land Registry Archives*. Istanbul, 2012 (forthcoming).